

Magda Machková:

Podoby Orfea. Ikonografická studie o motivu Orfea v evropském a českém výtvarném umění 19. století

Posudek dizertační práce

Tato v textu napohled poměrně stručná práce je ve skutečnosti neobyčejně obsažná a inspirativní. Je opatřena vynikajícím poznámkovým aparátem, rozsáhlou bibliografií a propracovanou obrazovou přílohou. Už na první pohled je zřejmé, že přes náročnost tématu tato práce více než splňuje příslušné požadavky.

Práce Mgr. Magdy Machkové má rozsáhlý a zasvěcený úvod k Orfeovi v antice a jeho následující evropské recepci. O něco méně pozornosti je tu věnováno Orfeovi v evropském umění 19. století a více opět českému materiálu jako hlavnímu předmětu této záslužné práce.

Význačnou předností této práce je důkladné souběžné sledování literárního i výtvarného ztvárnění daného motivu. Tento přístup je dokonce nezbytný, protože bez této souběžnosti dobové vizualizace s jeho literárním pojednáváním nelze porozumět ani dobovému chápání tématu patřícímu ke kořenům jeho tehdejšího ztvárnění. Tento přístup sebou ovšem nese jistá rizika, protože slovesná znakovost je přece jen odlišná od výtvarné vizualizace, a oba kódy nelze vždy bezprostředně propojovat či směřovat.

Jedním ze základních předpokladů úspěšného řešení tématu práce je řešení otázky, nakolik - nebo jakými způsoby - s identitou Orfea souvisí identita Lumíra, tedy včetně otázky po jejich souvislosti s ostatními identitami pěvce, vynořujícími se v interpretacích antiky od pozdního 18. století. Zde je nepochybné, že kromě mytického Orfea jako model pěvce figuroval mj. a zejména také Homér. Stejně tak je zřejmé, že zdrojem lumírovské ikonografie se stal také mytický Ossian, v evropské ikonografii raného 19. století většinou ovšem asociovaný právě spíše s Homérem nežli s Orfeem. Těchto nesnází je si autorka práce vědoma, a rozvíjí vějíř různých interpretačních možností.

Stejně tak autorka práce zaznamenává při Lumírovi nejasnosti či propojení mezi tímto hlavním pěvcem Rukopisu a dalšími jeho klíčovými postavami či dokonce mluvčími, Zábojem a Slavojem. Z tohoto hlediska se identity, resp. základní role či funkce mužských postav v Rukopisu, jeví jako ještě mnohem složitější než původní antické identity.

V tomto smyslu by bylo možné argumentovat dokonce ještě silněji – v tom smyslu, že klíčové realizace Mánesova obálka k ilustrovanému Rukopisu a po ní také první verze Myslbekova dvojsoší s Lumírem a písní i pozdější obdobné dvojsoší Šalounovo zahrnují v mužské figuře z hlediska jejího věku odkaz spíše na Homéra či Ossiana spíše nežli na Orfea. Stařecká moudrost a dívčí mládí, epos a lyrika, patří v odezvě na Rukopis a starou českou kulturu zřejmě k motivačním dominantám kolektivní dobové recepce.

V některých z dobových uměleckých ztvárnění může postava odpovídat Ossianovi nejen z hlediska stařeckého věku, nýbrž i jako melancholického a snícího barda. Pokud jde o melancholii a nostalgii motivovanou národní minulostí a tragismem, lze zřejmě tvrdit, že po objevu Rukopisů figuroval vedle Orfea jako model barda českého starověku Homér, Ossian a zřejmě i další pěvci spojovaní s raným středověkem. Na spojení pěvce české minulosti s Ossianem by mohl odkazovat například i titulní list

Machkových Dějin Čechů, tedy jedna z prvních odezev na objevy rukopisů, s úvodní melancholickou figurou stařeckého, spícího emblematického lva a ovšem i možnost, že např. ještě mnohem později tuto kompozici i motivy včetně figury uvádějící diváka do děje zřejmě parafrázoval König.

Autorka posuzované práce se zdárně utkala s neobyčejně bohatou sítí rozmanitých motivických odkazů. A existuje jen při těchto široce pojatých odkazech málo bodů, jež by stály za větší poznámku, například jak se ze staročeského varyta dál utvářelo logo prvního národního mezioborového spolku umělců, Umělecké besedy.

Vcelku by tedy bylo možné namítat proti názvu práce, v tom smyslu, že výslovným leitmotivem je podle něj Orfeus, zatímco větší část práce vlastně pojednává Lumíra a jeho ztvárnění. Avšak to by byla jen povrchní a ne zcela případná námitka. Ve skutečnosti je totiž práce Magdy Machkové založena na oprávněném předpokladu vzájemné asociace Orfea s Lumírem převažující v českém prostředí. Posuzovaná práce důkladně pojednává další modalities pěvce minulosti, vyhýbá se jednoznačným tezím a sympaticky ponechává dalšímu bádání otevřeny možnosti různých interpretací.

Je zcela zřejmé, že práce je psána s neobyčejným zaujetím, nasazením i kompetencí. Zbývá podotknout, že jazyk této práce je značně živý, s čímž však souvisí i některé nejasnosti ve stylizaci i pár pravopisných nedokonalostí.

Práce Mgr. Magdy Machkové je založena na osvojení a zvládnutí neobyčejného množství literatury i aspektů složité problematiky a přináší řadu nových pohledů. Plně ji doporučuji k obhajobě.

prof. PhDr. Roman Prahel, CSc.

1.12.2014